

"NIEUWE" MAMMOETEN IN HISTORYLAND

DICK MOL

De permanente expositie *Mammoetsteppe* in het historisch themapark Historyland te Hellevoetsluis herbergt een schitterende en zeer omvangrijke verzameling overblijfselen van pleistocene zoogdieren. In deze expositie wordt onder andere het verhaal verteld van de Noordzee tussen Engeland en Nederland tijdens het ijstijdvak, toen de Noordzee droog land was: van vroeg-pleistocene zuidelijke mammoeten (*Mammuthus meridionalis*) tot en met de laatste loot van de mammoetevolutielijn, de wolharige mammoet (*Mammuthus primigenius*). Met regelmaat wordt de collectie aangevuld met nieuwe aanwinsten die het verhaal van het ecosysteem van de zuidelijke bocht van de Noordzee in het Pleistoceen verduidelijken. In deze bijdrage enkele nieuwe aanwinsten die Historyland de afgelopen jaren verwierf.

Samengestelde skeletten van een wolharige mammoetkoe met baby.

Composite skeleton of a female woolly mammoth with composite skeleton of a woolly mammoth baby.

MAMMOETGALORE

In juni 2018 werd de collectie van historisch themapark Historyland aangevuld met twee nieuw aangekochte mammoetskeletten. Het zijn twee samengestelde skeletten waarvan de botten grotendeels door de boomkorvisserij zijn opgevisst van de bodem van de Noordzee.

De permanente tentoonstelling *Mammoetsteppe* was al een skelet van een mannelijke wolharige mammoet rijk. Dat skelet is samengesteld uit 185 verschillende delen, afkomstig van 185 verschillende mammoeten, allemaal van eenzelfde grootte, van hetzelfde geslacht en allemaal met eenzelfde individuele ouderdom. Met een schouderhoogte van bijna drie en een halve meter! Allemaal echte beenderen, opgevisst van de Noordzeebodem tussen Engeland en Nederland.

Het indrukwekkende skelet van de mammoetstier, dat al gezelschap had van een levensecht model van deze

mammoetsoort, wordt nu vergezeld door een mammoetkoe met een baby. Eveneens skeletten die zijn samengesteld van vondsten van de bodem van de Noordzee. Dit display vertelt alles wat je van mammoeten zou willen weten: Over hun opkomst en hun ondergang, over hun slag tanden en het enorme verschil in grootte van stieren en koeien. Nergens treft men in Europa een dergelijke “mammoetfamilie” aan. Dit maakt de tentoonstelling *Mammoetsteppe* in Historyland compleet.

EEN ENORME SLAGTAND VAN EEN REUSACHTIGE MAMMOETSTIER

In maart 2019 werd de collectie opnieuw uitgebreid. Ditmaal met een fragment van een slag tand van een groot individu van de wolharige mammoet. Van een mannelijk exemplaar, een reusachtige stier.

Het fragment van een van de twee slag tanden die een wolharige mammoet gedragen heeft, is bijna een wereldrecord. Het gewicht van dit fragment bedraagt 84,8 kg. De omtrek van de tand bedraagt 66,2 cm en het is daarmee bijna de grootste omtrek ooit gevonden ter wereld! Er is er één uit Siberië bekend die een omtrek heeft van 70 cm. Zou deze tand uit de Noordzee compleet zijn geweest, dan heeft het gewicht in het levende dier meer dan 100 kg gewogen. En dan te bedenken dat dit dier er twee van gedragen heeft. Het grote dier heeft meer dan 200 kg ivoor meegezeuld. De vrouwelijke mammoeten ontwikkelen zelden van dergelijk grote tanden; de tanden van mammoetkoeien zijn in het algemeen veel slanker en hebben een minder grote omtrek.

Dit fragment is in 2017 opgevisst van de bodem van de Noordzee tussen de Britse Eilanden en het vaste land van Europa en werd door North Sea Fossils uit Urk geprepareerd.

EEN VROUWELIJKE MAMMOET

Een samengesteld skelet van originele beenderen, tanden en kiezen. Dit skelet is opgebouwd uit 185 verschillende skeletelementen die allemaal hebben toebehoord aan 185 verschillende individuen, maar wel allemaal van ongeveer dezelfde grootte. Het merendeel van de skeletelementen is opgevisst van de bodem van de Noordzee. Het skelet meet 410 cm in de lengte en heeft een schouderhoogte van 246 cm. Heel kenmerkend voor vrouwelijke individuen van de wolharige mammoet zijn de slanke slag tanden. De spiraalvormig gekrulde slag tanden in dit skelet zijn origineel, dat wil zeggen puur fossiel ivoor, ongeveer 40.000 jaren oud.

EEN MAMMOETBABY

Overblijfselen van mammoetbaby's zijn zeldzaam. Dat komt omdat de resten van het skelet makkelijk vergaan of, in veel gevallen, zijn opgevreten door roofdieren zoals hyena's en wolven die ook veelvuldig deel uit hebben gemaakt van de mammoetfauna. Complete skeletten van mammoetbaby's in Europa zijn nooit gevonden. Wel is er een heel mooi deelskelet van een hele jonge mammoet gevonden in Niederwenigen, Zwitserland (<http://www.mammutmuseum.ch/>).

Bij jonge mammoeten zijn de beenderen nog niet helemaal gevormd. Dat wil zeggen dat de gewrichten van de beenderen nog niet van echt been zijn, maar nog grotendeels uit kraakbeen bestaan. Die kraakbenen gewrichten zijn doorgaans vergaan. In de opstelling van dit skeletje zijn de gewrichten gemodelleerd door Remie Bakker van Manimal Works in Rotterdam, die net als voor het skelet van de mammoetkoe, ook de montage heeft verzorgd.

In dit samengestelde skeletje zijn afgietsels verwerkt (deze zijn allemaal donkerbruin van kleur). Als basis heeft het deelskelet van Niederwenigen gediend. Originele skeletdelen, allemaal afkomstig uit de Noordzee, die van eenzelfde grootte van een mammoetbaby afkomstig zijn, zijn in deze opstelling verwerkt en hebben hun originele kleur behouden. In de bijbehorende toelichting bij het skelet wordt door middel van tekeningen in kleuren aangegeven wat echt is en wat van kunststof vervaardigd.

Het skeletje heeft een lengte van 124 cm en een schouderhoogte van slechts 83 cm. De originele beenderen zijn de volgende: een deel van de rechter tandkas, vier schedeldelen, een deel van de schedelbasis, de bovenkaak met de tweede melkkiezen (dP3) van de linker en rechterzijde, een linker jukbeen, de linker slag tand, de complete onderkaak, het linker schouderblad, het linker opperarmbeen, het linker bekken, het linker dijbeen, het linker koppel scheen- en kuitbeen, het rechter schouderblad, het rechter opperarmbeen, het rechter koppel ellepijp en spaakbeen, het rechter bekken, het rechter dijbeen, het rechter koppel scheen- en kuitbeen, een staartwervel, vier ribben van de rechter lichaamshelft en een rib van de linkerzijde.

HANS WILDSCHUT

Samengesteld skelet van een mammoetstier. Kenmerkend voor volwassen stieren zijn de enorme proporties van het skelet en de enorme gekrulde slagantanden.

Composite skeleton of a mammoth bull. Characteristic of adult bulls are the huge proportions of the skeleton and the huge spirally twisted tusks.

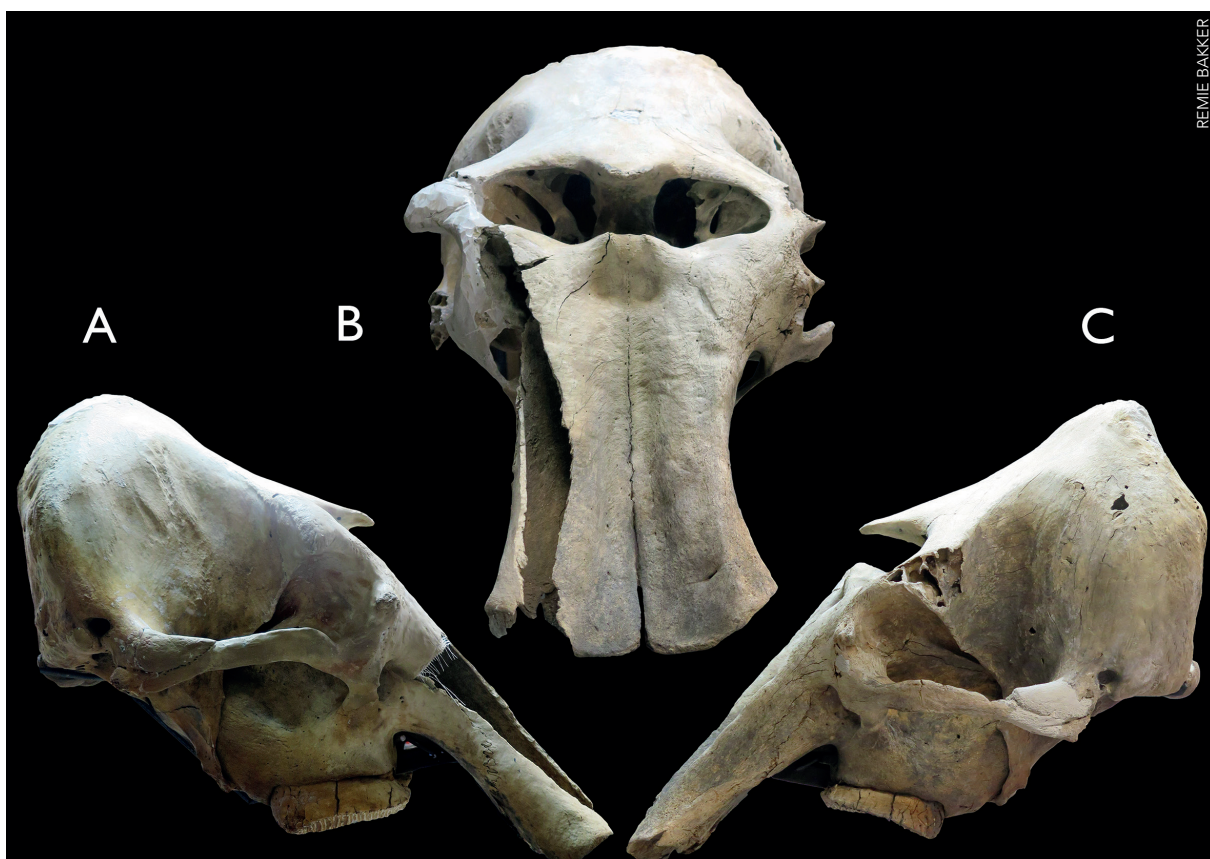
WIL VAN BALEN

Fragment van een slagtand met een omtrek van 66,2 cm afkomstig van een stier van de wolharige mammoet, opgevisht van de bodem van de Noordzee.

Fragment of a tusk with a circumference of 66.2 cm from a bull of the woolly mammoth trawled from the bottom of the North Sea.

Figuur 4. De schedel van de wolharige mammoet "one-tusker" uit Siberië, Rusland. A: rechter zijaanzicht, B: vooraanzicht, C: linker zijaanzicht.

The skull of the woolly mammoth "one-tusker" from Siberia, Russia. A: right side view, B: front view, C: left side view.

REMIÉ BAKKER

BIG TUSKERS

Het Engelse woord voor slagtang is tusk. Olifanten in Afrika (Afrikaanse olifanten – *Loxodonta africana*) en Azië (Aziatische olifanten – *Elephas maximus*) die heel grote slagstanden hebben, worden “big tuskers” of “super tuskers” genoemd. Voorbeelden hiervan zijn een stier van de Afrikaanse olifant met een lengte van 350 cm en een ander individu met een gewicht van 107 (!) kg per tand. De grootste omtrek ooit gemeten bij een tand van een Afrikaanse olifant bedraagt 64 cm.

Extreem grote slagstanden bij Aziatische olifanten zijn bekend van de Koninklijke Witte Olifant van Koning Rama III van Thailand, genaamd Plai Hom. Er is een exemplaar bekend met een lengte van 265 cm en een gewicht van 73 kg per tand. De grootste omtrek ooit gemeten bij een tand van een Aziatische olifant is 56 cm. Daarmee is onze slagtang in de expositie *Mammoetsteppe*, met een maximale omtrek van 66,2 cm, van een echte “super tusk” geweest.

ONE-TUSKER

In februari 2020 werd de verzameling uitgebreid met een pathologisch vervormde schedel zonder slagstanden. De bijzondere schedel is gevonden in de permafrost van Arctisch Siberië, in Jakoetië, Rusland. Deze wolharige mammoet had een afwijking. In “levende lijve” heeft de mammoetkoe waaraan deze schedel wordt toegeschreven maar één slagtang gedragen, een zogenoemde “one-tusker”.

De slagtang aan de rechterzijde is normaal ontwikkeld, gezien de tandkas waarin deze verankerd is geweest. De linker tandkas, waarin de tweede slagtang ontbreekt, is helemaal vervormd door overmatige beendergroei. Dergelijke afwijkingen komen af en toe voor bij uitgestorven en nu nog levende olifanten.

Waardoor dit slagtangverlies is ontstaan weten we niet zeker. Het kan zijn dat deze al op jonge leeftijd door een ontsteking verloren is gegaan of tijdens een gevecht met een soortgenoot. Gezien de vergroeiing van de tandkas kunnen we met zekerheid vaststellen dat deze mammoet een echte “one-tusker” is geweest.

TOT SLOT

Met deze nieuwe aanwinsten wordt het verhaal over de mammoet, zijn oorsprong, verspreiding, ontwikkeling en het (massale) voorkomen op het noordelijk halfrond, dat wij in Historyland vertellen willen, steeds completer, aanschouwelijker en duidelijker. De opstelling van verschillende skeletten, van juveniele, maar ook volwassen wolharige mammoeten, die het onderscheid tussen de geslachten duidelijk laat zien, wordt zo steeds boeiender en door de bezoeker enorm gewaardeerd. Historyland hoopt in de toekomst de collectie te blijven uitbreiden met nieuwe overblijfselen van ijsijdzoogdieren, met name die van de zeebodem voor de kust van Nederland worden opgevist of op andere wijze tevoorschijn komen.

Heel af en toe komen er ook bij nu nog levende olifanten “beschadigde” dieren voor. Hier een mooi voorbeeld van een Afrikaanse olifant die ook met slechts één tand door het leven gaat.

Very occasionally there are still “damaged” animals in living elephants. Here is a nice example of an African elephant that also lives with just one tusk.

DANK

Met hartelijke dank aan de heer Drs. Arie van den Ban, oprichter van Historyland, voor het toegankelijk maken van de nieuwe aanwinsten voor een groot publiek en voor het ieder jaar weer onderdak verlenen aan een bijeenkomst van de Werkgroep Pleistocene Zoogdieren. De heren Hans Wildschut, Wil van Balen en Remie Bakker ben ik dank verschuldigd voor het aanleveren van de foto's die bij deze bijdrage geplaatst zijn. George Dian Balan ben ik veel dank verschuldigd voor het ter beschikking stellen van de foto van de "one-tusker" op het Afrikaanse continent en Remie Bakker voor het vervaardigen van de reconstructie van de wolharige mammoet "one-tusker".

Summary

The permanent exhibition *Mammoth Steppe* in the historical theme park Historyland in Hellevoetsluis houses a beautiful and extensive collection of remains of Pleistocene mammals. This exhibition tells, among other things, the story of the North Sea between England and the Netherlands during the Ice Age, when the North Sea was dry land: from early Pleistocene southern mammoths (*Mammuthus meridionalis*) to the last branch of the evolutionary line, the woolly mammoth (*Mammuthus primigenius*). The collection is regularly updated with new acquisitions that clarify the story of the ecosystem of the southern bight of the North Sea in the Pleistocene. In this contribution a few new acquisitions that Historyland has acquired in recent years are briefly presented.

Op verzoek van Historyland schetste de paleo-kunstenaar Remie Bakker uit Rotterdam de zogenoemde mammoet "one-tusker" in levende lijve.

At the request of Historyland paleo-artist Remie Bakker from Rotterdam sketched the so-called mammoth one-tusker in the flesh.

<https://historyland.nl>

Adres: Ravenseweg 11 c,
3223 LM, Hellevoetsluis

Telefoon: 0181-744 171

Open: gesloten i.v.m. Coronavirus
wo-vr 10:00-17:00u
za-zo 11:00-17:00u